

Andrea Laštovková: *Chápání smrti v Číně v období dynastie Han.* FHS UK, Praha 2009, 41 s. + přílohy.

Fenomén (chápání) smrti, provádění pohřebních rituálů a související představy, emoce a praktiky v transkulturní perspektivě jsou vděčným tématem antropologických, religionistických a dalších prací. Volba staré Číny v širším období Chan je ovšem dost ojedinelá, jak ukazuje i dosavadní nebohatá sekundární literatura citovaná v předložené bakalářské práci (její výběr je přitom až na několik opominutí velice dobrý). Nedostatek písemných pramenů a nesnadná interpretovatelnost archeologických nálezů činí studium těchto otázek mimořádně obtížným, proto je volba daného tématu v případě bakalářské práce hodně odvážná. Diplomantka si tím práci rozhodně neusnadnila, její záměr je nicméně zřejmý (a chvályhodný): „právě v tuto dobu se formovalo mnoho prvků charakteristických pro celou císařskou Čínu, jak ji známe, včetně různých kultů, víry v posmrtný život a náboženských rituálů, jež měly přinášet štěstí těm, co je vykonávali“ (s. 1). Vlastní práce spočívá v kritickém vyrovnání se s existující – velmi různorodou – sekundární literaturou a v dokladování jejích tvrzení prostřednictvím pramenů, nežádka objevených až později než byly publikovány příslušné studie. „Přidanou hodnotou“ tak je nejen kritický přehled literatury, jež by vzhledem k obtížnosti tématu jako bakalářská práce zřejmě dostačoval, ale také jeho obohacení o vlastní pramenný výzkum, který se opírá o různorodou a vcelku dosti obsáhlou pramennou základnu klasických čínských textů (přejímaných většinou z anglických edic). Naopak nedostatkem je absentující souhrnná diskuse o použité literatuře.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části. První přibližuje politické a kulturní dějiny sledovaného období a věnuje pozornost jednotlivým náboženským skupinám staré Číny: jde o základní naznačení chápání světa z hlediska daoistů, konfuciánů, buddhistů, „legistů“ a „racionalistů“, načež jsou velice stručně přiblíženy charakteristické formy religiozity: císařský kult, lidová zbožnost a fenomén přírodního řádu (s. 4-15). Autorka si přitom náležitě uvědomuje faktické prolínání různých představ a praktik, což je zjevné ze druhé části práce. Rozsáhlejší druhá část je přímo věnována smrti v raném období Chan (206 – 141 př. Kr.), v období od vlády Wudiho do prvního století a v pozdním období Chan (do r. 220), přičemž v každé podkapitole je napřed probrána konceptualizace „duše“ a jejích posmrtných osudů, pohřební praktiky a hrobtvorba a nakonec cesty vedoucí k dosahování nesmrtelnosti. Krátký závěr rekapituluje zjištěné poznatky (s. 38-39), chybí po něm v obsahu avizovaná poznámka autora. Obrazové přílohy (s. 43-45) mají hlavně ilustrativní charakter.

Jisté potíže vznikají už v dataci dynastie Chan: současná sinologie obvykle hovoří separátně o Západní dynastii (206 př. Kr. – 8) a Východní dynastii Chan (25 – 220), mezi nimiž bylo Wang Mangovo interregnum (Xin). Laštovková naproti tomu celé období spojuje, což z hlediska kulturních dějin není úplně náležité (podpora konfuciánství prvními císaři obnovené dynastie; ustavení daoistické církve a větší rozšíření daoistických cvičení k prodloužení života; nástup buddhismu), větším nedostatkem je nicméně jeho zcela nesmyslná datace v úvodu (s. 1: 202 – 220 př. n. l.!; v abstraktu na nečíslované s. iv správně, stejně tak v celé práci). Stejně problematické může být např. (v práci nijak nezduodněné) vydělování „legismu“ a „racionalismu“ jako zvláštních myšlenkových škol, považují-li se obecně za deriváty konfuciánství, nebo další podobné interpretační kroky. Autorka na ně jistě má právo, avšak tam, kde se liší od většinového akademického úsu, by své rozhodnutí měla čtenářům minimálně zdůraznit, ne-li už zdůvodnit. Je jasné, že by tím úvodní část bakalářské práce nabyla na objemu, ale současně i na sdělnosti vůči čtenářům a na argumentační přesvědčivosti.

V hlavní části práce autorka ukazuje transformaci dvou typů duše (*hun* a *po*) do jediné duše, která po smrti opouští tělo; duše přitom odcházela mimo předmětný svět, přičemž *po* bylo současně předmětem kultu mrtvých. Nelze se úplně ztotožnit s tvrzením o rozporu v čínském

myšlení, „který však sami Číňané za rozpor nepovažují. Na jedné straně totiž pozůstali zajišťují zesnulému – duši *po*, co nejděší posmrtný život, aby jim předci byli nápomocni a přinášel štěstí, zatímco na straně druhé se tímto způsobem snažili předejít tomu, aby se s mrtvým již nikdy nedostali do přímého styku“ (s. 38), neboť údajný paradox se nevylučuje a je ostatně dobře znám i z řady dalších náboženských kultur. Celkově je však „intelektuální“ stránka přechodu do posmrtné existence po mém soudu zpracována velice dobře, samozřejmě nakolik to umožňují dochované prameny. Naproti tomu popisy pohřebních rituálů a především „praktik k překonání smrti“ mohly být rozvedeny do větší šíře a vztaženy k širšímu kontextu staré čínské kultury. I zde totiž autorka podléhá jakési „intelektualizaci fenoménu“, neboť koncept nesmrtnosti *xian* diskutuje hlavně v teoretických termínech, jako předmět víry/učení, aniž by brala do úvahy, zda a nakolik tak byl chápán běžnými Číňany (naproti tomu si na s. 24 uvědomuje neztotožnitelnost *xian* se západním rozuměním termínu „nesmrtnost“). Větší pozornost by si zasloužily například daoistické magické a alchymické praktiky, včetně sexuální magie, při jejichž rozboru by ostatně mohla být dále rozvinuta i tato „teoretická“ rovina (byť pro většinu jejich praktikantů nepochybně nebyla ústřední). Je totiž dost odvážné spojovat proměnu chápání *xian* pouze se dvorem Wudiho a jeho alchymickými zájmy (s. 31, 38) a v tomto ohledu by asi větší pozornost zasloužily také perspektivy jednotlivých čínských náboženských škol, jinak vcelku poprávu v práci neoddělované, jejich intelektuální a praktický vývoj, další členění a samozřejmě rozšířenost. Shrnutí, že „logickým vyústěním byl větší zájem o nesmrtnost u běžných lidí na konci dynastie Han, v období velké nestability“ (s. 39) přeci jen do současné antropologie snad už nepatří, alespoň ne jako tvrzení zcela „samozřejmé“.

Celkově lze říci, že autorka nadřadila – řekněme – „filosofické“ pojetí zkoumaných fenoménů nad „(historicko-)antropologickým“, v některých ohledech snad až nepřipadně a především aniž by na to čtenáře explicitně upozornila. Přijmeme-li toto omezení, je práce dobře logicky promyšlena, pečlivě zpracována a v adekvátní formě podána. Přesto vůči ní mám ještě dvě kritické výhrady. Autorka poněkud konfusně užívá různé typy transkripce čínských termínů a jmen (evropeizované formy, Wade-Giles, pinyin i česká akademická transkripce) a někdy i konfusně argumentuje: kupř. vlastní jádro předložené bakalářské práce poněkud nešťastně začíná citátem z Kirkegaard, jakoby psal o staré Číně (s. 16). V dost širokém seznamu použitých pramenů a literatury dále překvapivě postrádám nyní už i v češtině dostupný Van Gulikův *Sexuální život ve staré Číně* nebo jinou podobnou literaturu, která s tématem rozhodně velice podstatně souvisí (daoistická sexuální magie; její původ je přitom mnohdy kladen právě do období dynastie Východní Chan).

Předložená bakalářská práce je poměrně obtížně hodnotitelná. Je dílem velkého úsilí autorky a jednotlivé fenomény jsou zpracovány velmi dobře, i když možná až příliš stručně. Autorka je však (záměrně?) dosti jednostranná a svoji vizi tématu čtenářům většinou prezentuje jako jednoznačnou a jedinou možnou. Vzhledem k tomu, že současně vychází jen z omezené pramenné základny a orientuje se hlavně na (konstruovaný) „intelektuální diskurs“ o smrti a souvisejících fenoménech, aniž často bere ohled na běžnější konceptualizace období kultury Chan, stejně jako se vlastně nikdy souhrnně nevyjadřuje k použité sekundární literatuře, považuji to v případě školní, *nota bene* bakalářské práce za velice nešťastný postup. Jako vedoucí práci nicméně **doporučuji k obhajobě** a navrhuji hodnotit jako **výbornou**.

V Praze dne 10. srpna 2009

PhDr. Zdeněk R. Nešpor, PhD.